

Spis treści

Przedmowa	13
Wykaz ważniejszych oznaczeń	15

Anteny

Rozdział 1. Rola anteny w torze radiokomunikacyjnym i jej podstawowe parametry

1.1 Charakterystyka promieniowania	19
1.2. Kierunkowość i zysk energetyczny anteny	25
1.3. Długość skuteczna anteny	27
1.4. Powierzchnia skuteczna anteny	28
1.5. Impedancja wejściowa i rezystancja promieniowania anteny	29
1.6. Temperatura szumowa anteny; współczynnik przydatności	32

Rozdział 2. Podstawy teorii anten

2.1. Pole elektromagnetyczne systemu prądów	35
2.1.1. Ogólne wyrażenia dla pola wytwarzanego przez zadany rozkład prądów	35
2.1.2. Pole anteny w strefie dalekiej (promieniowania)	38
2.1.3. Polaryzacja	41
2.1.4. Elementarny dipol elektryczny	42
2.1.5. Elementarny dipol magnetyczny	45
2.1.6. Pole dalekie liniowego rozkładu prądu	46
2.1.7. Sumowanie pól	47
2.1.8. Zasada wzajemności	49
2.2. Powierzchnie falowe i promienie	50
2.2.1. Zasada Huygensa-Fresnela	50
2.2.2. Prawa optyki geometrycznej	50
2.2.3. Przejście od teorii falowej pola do praw optyki geometrycznej	54
2.2.4. Właściwości pola w przybliżeniu optyki geometrycznej	57
2.3. Dyfrakcja fal elektromagnetycznych	59
2.3.1. Warunki brzegowe	60
2.3.2. Odbicie od doskonale przewodzącej płaszczyzny; zasada odbić lustrzanych	61
2.3.3. Przybliżone metody rozwiązywania problemów dyfrakcyjnych	63
2.3.4. Skalarny problem dyfrakcyjny	66
2.3.5. Promieniowanie apertury prostokątnej	71
2.3.6. Promieniowanie apertury kołowej	75
2.3.7. Wpływ odchyłeń fazowych na charakterystykę promieniowania apertury	77
2.4. Układy antenowe złożone z dyskretnych elementów promieniujących	81
2.4.1. Liniowy układ antenowy	81

2.4.2. Prostokątny układ antenowy	89
2.4.3. Układy antenowe z nierównomiernie rozmieszczonymi elementami	90
2.5. Ogólne zasady syntezy charakterystyki promieniowania	92
2.5.1. Metoda przekształcenia Fouriera	93
2.5.2. Metoda Woodwarda	93
2.5.3. Układy antenowe Dolpha-Czebyszewa	97
2.6. Wpływ błędów losowych na parametry anten	99
Rozdział 3. Anteny liniowe	
3.1. Cienkie symetryczne anteny liniowe	103
3.1.1. Rozkład prądu i charakterystyka promieniowania	103
3.1.2. Impedancja promieniowania	105
3.1.3. Antena krótka	109
3.2. Antena dwustożkowa	110
3.2.1. Struktura nieskończona	110
3.2.2. Antena dwustożkowa o skończonych rozmiarach	113
3.2.3. Antena dwustożkowa jako przybliżenie anteny cylindrycznej	114
3.3. Antena cylindryczna	117
3.3.1. Równanie całkowe Halléna	117
3.3.2. Iteracyjna metoda rozwiązywania równania Halléna	119
3.3.3. Impedancja wejściowa anteny cylindrycznej	122
3.4. Układy anten liniowych	124
3.4.1. Wzajemne oddziaływanie anten liniowych	124
3.4.2. Impedancja wzajemna dwóch równoległych, nieskończenie cienkich anten półfalowych umieszczonych naprzeciw siebie	125
3.4.3. Układ dwóch równoległych anten półfalowych zasilanych współfazowo	127
3.4.4. Układ dwóch równoległych anten półfalowych zasilanych w przeciwfazie	129
3.4.5. Antena liniowa nad ziemią	130
3.4.6. Układy antenowe z elementami biernymi	135
Rozdział 4. Anteny szczelinowe	
4.1. Szczelina jako dipol magnetyczny; zasada Babineta	141
4.2. Szczelina w falowodzie	146
4.3. Szczeliny pobudzane za pomocą niejednorodności w falowodzie	150
4.4. Szczelina osiowa w poboczniczy kołowego cylindra	151
Rozdział 5. Anteny z falą bieżącą	
5.1. Przewodnik prostoliniowy z falą bieżącą	155
5.2. Antena rombowa	157
5.2.1. Charakterystyka promieniowania	157
5.2.2. Optymalizacja rozmiarów	162
5.2.3. Impedancja wejściowa	163
5.2.4. Współczynnik tłumienia i rezystancja promieniowania	163
5.2.5. Kierunkowość, sprawność i zysk energetyczny	164
5.3. Anteny z falą powierzchniową	165
5.3.1. Fale niejednorodne	165
5.3.2. Struktury i powierzchnie opóźniające	167
5.3.3. Zasady projektowania anten z falą powierzchniową	170
5.4. Anteny śrubowe	174

Rozdział 6. Anteny tubowe	177
6.1. Promieniowanie otwartego końca falowodu	177
6.2. Rodzaje anten tubowych	181
6.2.1. Tuba sektorowa	182
6.2.2. Tuba piramidalna	184
6.3. Dopasowanie anten tubowych	185
Rozdział 7. Anteny soczewkowe	187
7.1. Ogólne właściwości anten soczewkowych i ich zastosowanie	187
7.2. Soczewki typu optycznego	187
7.3. Dielektryki sztuczne ze współczynnikiem załamania większym od jedności	191
7.4. Soczewki metalowe	192
7.5. Wpływ odchyłek fazowych i tolerancje wykonania soczewek	195
7.6. Soczewki niejednorodne	197
Rozdział 8. Anteny reflektorowe	
8.1. Reflektor płaski	200
8.2. Reflektor kątowy	204
8.3. Reflektor paraboliczny	206
8.3.1. Charakterystyka promieniowania	207
8.3.2. Kierunkowość	212
8.3.3. Rozkład pola w otoczeniu ogniska	215
8.4. Dwurefleksyjne układy antenowe	225
8.5. Anteny z niesymetrycznym reflektorem parabolicznym	229
Rozdział 9. Anteny o zwiększonej szerokopasmowości	
9.1. Anteny, których kształt jest całkowicie określony przez kąty	233
9.2. Anteny logarytmicznie-periodyczne	236
9.3. Logarytmicznie-periodyczna antena dipolowa	238
Rozdział 10. Zastosowania anten	
10.1. Długo- i średniofalowe anteny radiofoniczne	245
10.1.1. Antena pionowa	245
10.1.2. Anteny z kształtowaną charakterystyką promieniowania w płaszczyźnie pionowej	253
10.2. Radiokomunikacyjne i radiofoniczne anteny krótkofalowe	259
10.2.1. Dipol poziomy	261
10.2.2. Anteny ścianowe	264
10.2.3. Anteny rombów	269
10.2.4. Anteny logarytmicznie-periodyczne	271
10.3. Telewizyjne anteny nadawcze	272
10.3.1. Zysk energetyczny	274
10.3.2. Kształtowanie charakterystyki promieniowania w płaszczyźnie pionowej	275
10.3.3. Kształtowanie charakterystyki promieniowania w płaszczyźnie poziomej	280
10.3.4. Rozwiązania konstrukcyjne	281
10.3.5. Układy zasilania	285
10.4. Telewizyjne anteny odbiorcze	290
10.4.1. Połączenie anteny z odbiornikiem	293
10.4.2. Anteny dipolowe	297
10.4.3. Anteny Yagi-Uda	300
10.4.4. Układy antenowe	305

10.5. Anteny radiolokacyjne	309
10.5.1. Anteny z wiązką szpilkową	310
10.5.2. Anteny z wiązką płetwową	312
10.5.3. Anteny z wiązką kształtowaną	313
10.5.4. Anteny z szybkim przeszukiwaniem przestrzeni	315
10.5.5. Wielowiązkowe układy antenowe	319
10.6. Anteny dla radiokomunikacji satelitarnej	320
Rozchodzenie się fal radiowych	
Rozdział 11. Wstępne wiadomości o rozchodzeniu się fal radiowych	
11.1. Podział widma częstotliwości radiowych na zakresy	325
11.2. Klasyfikacja sposobów rozchodzenia się fal radiowych	326
11.3. Propagacja fal radiowych w swobodnej przestrzeni	328
11.4. Współczynnik osłabienia	329
11.5. Obszar istotny dla propagacji fal; strefy Fresnela	331
Rozdział 12. Rozchodzenie się fali przyziemnej	
12.1. Właściwości elektryczne powierzchniowych warstw ziemi	335
12.2. Rozchodzenie się fali płaskiej w jednorodnym ośrodku półprzewodzącym	337
12.3. Odbicie fal radiowych od powierzchni ziemi	339
12.4. Rozchodzenie się fal radiowych nad płaską powierzchnią ziemi przy podniesionej antenie nadawczej i odbiorczej	342
12.5. Rozchodzenie się fali powierzchniowej nad płaską powierzchnią ziemi	345
12.5.1. Przybliżony warunek brzegowy Leontowicza	345
12.5.2. Struktura pola elektromagnetycznego przy powierzchni ziemi	347
12.5.3. Pole elementarnego dipola elektrycznego umieszczonego pionowo tuż przy powierzchni ziemi	350
12.5.4. Propagacja fali powierzchniowej nad terenem niejednorodnym	353
12.5.5. Refrakcja brzegowa	355
12.6. Rozchodzenie się fali przyziemnej nad kulistą powierzchnią jednorodnej ziemi	357
12.7. Rozchodzenie się fal radiowych nad nierówną powierzchnią ziemi	360
12.7.1. Kryterium Rayleigha	360
12.7.2. Wpływ nierówności ziemi na propagację fal w obszarze interferencyjnym	361
12.7.3. Propagacja fal radiowych w obecności przeszkód na trasie	362
Rozdział 13. Wpływ troposfery na rozchodzenie się fal radiowych	
13.1. Budowa i właściwości troposfery	365
13.2. Współczynnik refrakcji troposferycznej	366
13.3. Refrakcja fal radiowych w troposferze	367
13.4. Zastępczy promień ziemi	370
13.5. Klasyfikacja rozmaitych stopni nasilenia refrakcji troposferycznej	371
13.6. Rozpraszanie fal radiowych w troposferze	373
13.7. Tłumienie fal radiowych w troposferze	377
Rozdział 14. Wpływ jonosfery na propagację fal radiowych	
14.1. Budowa jonosfery	381
14.2. Rozchodzenie się fal radiowych w jednorodnej plazmie	388
14.3. Rozchodzenie się fal radiowych w plazmie o budowie warstwowej	391
14.3.1. Częstotliwość krytyczna	391
14.3.2. Załamanie fal radiowych w płaskiej jonosferze	393
14.3.3. Załamanie fal radiowych w kulisto-warstwowej jonosferze	395

14.4. Wpływ pola magnetycznego ziemi na propagację fal radiowych w jonosferze	396
14.4.1. Zależności podstawowe	396
14.4.2. Dwójłomność	398
14.4.3. Skręcenie płaszczyzny polaryzacji (zjawisko Faradaya)	400
14.5. Dyspersja fal radiowych w jonosferze	401
14.6. Absorpcja jonosferyczna	404
Rozdział 15. Zakłócenia atmosferyczne i kosmiczne	
15.1. Zakłócenia atmosferyczne	407
15.2. Prognozy zakłóceń atmosferycznych	409
15.3. Zakłócenia kosmiczne	410
Rozdział 16. Specyfika rozchodzenia się fal radiowych różnych zakresów częstotliwości	
16.1. Rozchodzenie się fal długich i bardzo długich	413
16.2. Rozchodzenie się fal średnich	417
16.2.1. Natężenie pola fali jonosferycznej	418
16.2.2. Krzywe propagacji jonosferycznej fal średnich	420
16.2.3. Zaniki na falach średnich	424
16.2.4. Zjawiska nieliniowe w jonosferze	428
16.3. Rozchodzenie się fal pośrednich	429
16.4. Rozchodzenie się fal krótkich	431
16.4.1. Regularne zmiany warunków propagacji fal krótkich	434
16.4.2. Szczególne warunki propagacji fal krótkich	435
16.4.3. Zaniki przy odbiorze fal krótkich	439
16.4.4. Wyznaczanie częstotliwości roboczych dla linii radiokomunikacyjnych na falach krótkich	441
16.5. Rozchodzenie się fal ultrakrótkich i mikrofal	449
16.5.1. Statystyczne krzywe propagacji fal metrowych i decymetrowych	450
16.5.2. Pozahoryzontowa propagacja troposferyczna	454
16.5.3. Rozchodzenie się fal metrowych wskutek rozpraszania w jonosferze	457
16.5.4. Rozchodzenie się fal ultrakrótkich przez rozproszenie na zjonizowanych śladach meteorów	458
16.6. Propagacja światła laserowego	458
Wykaz literatury	465
Skorowidz	475

DANIEL JÓZEF BEM

Anteny i rozchodzenie się fal radiowych

WYDAWNICTWA
NAUKOWO-TECHNICZNE

KOMITET REDAKCYJNY

J. DRESZER, A. GÓRSKI (sekretarz), K. GRABOWSKI,
Z. GRZEJSZCZAK, C. KULEZA, J. LENKOWSKI,
S. OKONIEWSKI, J. OSIOWSKI, B. PASZKOWSKI,
S. PASZKOWSKI, S. SŁAWIŃSKI (przewodniczący), M. SUSKI,
A. WIERZBICKI, T. ZAGAJEWSKI, Z. ŻYSZKOWSKI

OD KOMITETU REDAKCYJNEGO

Niniejsza seria „Wykłady Akademickie. Elektronika”, będąca kontynuacją serii „Podręczniki Akademickie. Elektronika” i opracowana przy ścisłej współpracy profesorów z politechnik Gdańskiej, Warszawskiej i Wrocławskiej, jest dostosowana do potrzeb wydziałów elektroniki tych politechnik.

Książki tej serii obejmują wykłady prowadzone na wyższych latach studiów w ramach poszczególnych specjalności.

Komitet Redakcyjny ma nadzieję, że książki tej serii zaspokoją potrzeby studentów wydziałów elektroniki, a także, że niektóre z nich będą również użyteczne dla studentów innych kierunków oraz dla osób, które ukończyły studia według dawnych programów, w których nie wszystkie obecnie wykładane przedmioty były reprezentowane.

DANIEL JÓZEF BEM

Anteny i rozchodzenie się fal radiowych

WYDAWNICTWA NAUKOWO-TECHNICZNE • WARSZAWA 1973

Redaktor naukowy
Mgr inż. JERZY CHABLOWSKI

Redaktor WNT
ZOFIA DACKIEWICZ

Okładkę, obwolūtę i stronę tytułową projektował
Art. plastik TADEUSZ PIETRZYK

Redaktor techniczny
HALINA FIEĆKO

621.396.677:621.391.81

W pierwszej części podręcznika omówiono podstawy teorii anten, rodzaje anten i ich właściwości oraz zastosowania anten w radiofonii, telewizji, radiolokacji i radiokomunikacji satelitarnej. W drugiej części przedstawiono zarys teorii rozchodzenia się fal radiowych i specyfikę propagacji fal radiowych poszczególnych zakresów częstotliwości.

Podręcznik jest przeznaczony dla studentów wydziałów elektroniki wyższych szkół technicznych. Mogą z niego również korzystać inżynierowie interesujący się podstawami projektowania, budowy i eksploatacji urządzeń antenowych.

WSZELKIE PRAWA ZASTRZEŻONE

Printed in Poland

---

*Mojemu Nauczycielowi
Profesorowi Tadeuszowi Tomankiewiczowi*

PRZEDMOWA

Podręcznik ten został opracowany na podstawie wykładu pt.: „Anteny i rozchodzenie się fal radiowych”, prowadzonego od wielu lat przez autora na Wydziale Elektroniki Politechniki Wrocławskiej. Zakres zawartego w podręczniku materiału jest obszerniejszy niż zakres ujęty w „Programie ramowym studiów magisterskich na kierunku Elektronika”. Jest to spowodowane potrzebą obsłużenia tym samym podręcznikiem zarówno kursu magisterskiego jak i inżynierskiego oraz dyplomantów. Z myślą o tych ostatnich na końcu podręcznika umieszczono bogaty wykaz literatury, ułatwiający zainteresowanym poszczególnymi zagadnieniami dotarcie do opracowań źródłowych. Pierwsza część podręcznika (rozdz. 1 do 10), obejmująca zagadnienia antenowe, jest pierwszym polskim opracowaniem tematu na poziomie akademickim. Należy więc przypuszczać, że będzie ona przydatna również dla specjalistów interesujących się zagadnieniami projektowania, budowy i eksploatacji urządzeń antenowych.

Pierwsza część podręcznika zawiera zarys teorii anten w nowoczesnym ujęciu (rozdz. 2), na podstawie którego dokonano w dalszych rozdziałach omówienia właściwości anten, stosując podział rodzajowy. Ostatni rozdział tej części podręcznika jest poświęcony zastosowaniom anten w radiofonii, telewizji, radiolokacji i radiokomunikacji satelitarnej.

Druga część podręcznika (rozdz. 11 do 16) zawiera podstawy teorii rozchodzenia się fal radiowych oraz omówienie specyfiki rozchodzenia się fal radiowych poszczególnych zakresów częstotliwości.

Zakłada się, że czytelnik podręcznika ma opanowany materiał z zakresu teorii pola elektromagnetycznego oraz z odpowiednich działów matematyki. W toku wykładu główny nacisk położono na stronę fizyczną zjawisk, przy ograniczeniu strony formalnej do niezbędnego minimum.

Mimo zwiększonej objętości podręcznika musiano zrezygnować z omówienia zagadnień miernictwa antenowego i propagacyjnego. Potraktowanie tych zagadnień skrótkowo sprowadziłoby się do powtórzenia materiału wykładanego w miernictwie radio-technicznym. Solidne opracowanie wymienionych tematów wymagałoby dalszego zwiększenia objętości podręcznika. Z tych samych względów zrezygnowano z omówienia anten aktywnych, podziemnych, rozchodzenia się fal elektromagnetycznych w kopalniach oraz zastosowań elektronicznej techniki obliczeniowej. Nie zamieszczono też kompletu międzynarodowych materiałów do obliczeń propagacyjnych, będą one bowiem w najbliższym czasie opublikowane przez Politechnikę Wrocławską.

Na zakończenie pragnę złożyć serdeczne podziękowania prof. dr hab. inż. Stefanowi Hahnowi z Politechniki Warszawskiej oraz prof. dr hab. inż. Leonowi Drozdowiczowi z Politechniki Gdańskiej za trud przygotowania recenzji, dzięki którym mogłem usunąć wiele niedociągnięć pierwszej redakcji podręcznika. Panu mgr inż. Jerzemu Chabłowskiemu z Przemysłowego Instytutu Telekomunikacji dziękuję za przejrzanie maszynopisu i życzliwą krytykę. Podziękowania moje należą się również Pani red. Zuzannie Grzejszczak za wiele kłopotów, jakie miała z przygotowaniem tej książki do druku.

Autor

Wrocław, listopad 1972 r.